

SIFA rapport

Nr. 1/96

Astrid Skretting

BRUK AV TOBAKK, ALKOHOL OG NARKOTIKA BLANT NORSKE 9. KLASSINGER

Resultater fra en skoleundersøkelse - 1995

**atens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
Oslo 1996**

**BRUK AV TOBAKK,
ALKOHOL OG NARKOTIKA
BLANT NORSKE
9. KLASSINGER**

Resultater fra en skoleundersøkelse - 1995

Astrid Skretting

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
Oslo 1996

ISBN 82-7171-196-2

INNHold

INNLEDNING	3
DATA OG METODE	4
Sosiodemografiske data	6
Fritidsaktiviteter	7
TOBAKK	8
Hvor mange røyker?	8
Holdning til røyking	13
ALKOHOL	15
Debûtalder	18
Hvor mye drikker 9. klassinger?	19
Hvor drikker 15-16 åringer?	21
Beruselse	23
Opplevde problemer knyttet til alkohol	26
Grunner til ikke å drikke alkohol	29
Hva skjer når en drikker?	32
Framtidig alkoholbruk	36
NARKOTIKA	37
Cannabis	37
Tilgjengelighet	39
Holdning til cannabis	40
Andre narkotiske stoffer	41
Piller	43
Sniffing av løsemidler	44
Anabole steroider	45
SAMMENDRAG	47
REFERANSER	48

INNLEDNING

Våren 1995 ble det foretatt en spørreskjemaundersøkelse om bruk av tobakk og ulike rusmidler blant et representativt utvalg av omkring 4000 norske 9. klassinger født i 1979. Undersøkelsen inngår i et større europeisk prosjekt med deltagelse fra 25 land. Den internasjonale delen av undersøkelsen har utgangspunkt i Europarådets samarbeidsorgan mot narkotika, den såkalte Pompidougruppen, og blir koordinert av det svenske Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN. Formålet med undersøkelsen er å sammenligne bruk av rusmidler blant 15-16 åringer i ulike land i Europa. En internasjonal rapport er under bearbeidelse og vil etter planen foreligge ved årsskiftet 1996/1997.

Selv om undersøkelsen først og fremst har et internasjonalt siktemål, kan det imidlertid også være av interesse å presentere en del av resultatene fra den norske undersøkelsen i en egen rapport. Det er lagt vekt på en mest mulig oversiktlig presentasjon av resultatene som vi håper vil være til nytte både for skoleverket og andre som er engasjert i arbeid med ungdom og rusmidler. Resultater om bruk av tobakk og alkohol er presentert uten desimaler, mens resultater om bruk av narkotiske stoffer, som forekommer langt sjeldnere, stort sett er gjengitt med én desimal. Videre er resultatene presentert uten å ta med statistiske signifikansberegninger. Der det i teksten sies at det er klare forskjeller mellom grupper er imidlertid disse statistisk signifikante på fem prosent nivå. Dette innebærer at det er fem prosent sjanse for at de angitte forskjeller er tilfeldige.

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) foretar ellers årlige undersøkelser om bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant ungdom, i Oslo og på landsbasis. Resultater fra disse undersøkelsene

foreligger i publikasjonen *Ungdom og rusmidler* (Skretting 1996) og kan fås ved henvendelse til Rusmiddeldirektoratet.

DATA OG METODE

Norsk Gallup Institutt A/S hadde ansvaret for å trekke et representativt utvalg av 9. klasser tilsvarende ca 4000 elever, som skulle inngå i undersøkelsen. I følge en oversikt fra Kirke- utdannings og forsknings-departementet var det i Norge våren 1995 i alt 2 387 - 9. klasser med til sammen 52 268 elever. Av disse ble det trukket et utvalg på i alt 234 klasser ved hjelp av et såkalt stratifisert klynge utvalg (cluster sample). Det ble brukt en inndeling i 87 strata ved en kombinasjon av fylke og kommunetype og hver klynge besto av en skoleklasse. De uttrukne klassene ble så tilskrevet med spørsmål om de ville være med i undersøkelsen. Av ulike grunner var det ikke alle de uttrukne klassene som fant å kunne prioritere deltagelse i en slik undersøkelse, slik at det endelige utvalget besto av 211 - 9. klasser med til sammen 4 352 elever, født i 1979. Til sammen var det 3 959 elever født i 1979 som besvarte spørreskjemaet, det vil si at undersøkelsen har en svarprosent på 91 prosent.

Av de 3 959 som besvarte spørreskjemaet var det 49 som ikke oppga om de var jenter eller gutter og disse er utelukket fra analysene, det samme er de elevene som var født tidligere eller senere enn 1979. Det endelige utvalget består således av 3 910 skoleelever, 1979 gutter og 1931 jenter. Beregningsgrunnlaget i de enkelte tabeller vil imidlertid variere noe, da de som ikke har besvart de aktuelle spørsmålene er utelatt i analysen. Spørreskjemaene inneholder ingen opplysninger om hvilken skole de enkelte elevene som er med i undersøkelsen kommer fra. Undersøkelsen

kan derfor ikke si noe om forskjeller og likheter mellom elever ved de enkelte skoler.

Undersøkelsen fant sted i mars/april 1995. I og med at elevene som inngår i undersøkelsen er født i 1979 innebærer det at flertallet var 15 år, mens en andel på omkring en fjerdedel var fylt 16 år.

Spørreskjemaet som er brukt i undersøkelsen, ble opprinnelig utarbeidet på engelsk av en internasjonal gruppe og bygger på erfaringer fra tidligere skoleundersøkelser i USA og Europa. Skjemaene er oversatt til norsk av SIFA. Spørreskjemaene ble fylt ut anonymt av elevene i en skoletime og sendt samlet for hver klasse til Norsk Gallup Institutt A/S som registrerte svarene maskinelt, før data fra undersøkelsen så ble sendt til SIFA for analyse. Elevene fikk instruksjon om at de ikke skulle diskutere svarene med hverandre. Læreren som var til stede i klassen under utfyllingen, skulle selvsagt heller ikke se hva elevene svarte.

Det vil alltid være usikkerhet knyttet til undersøkelser om bruk av ulike rusmidler basert på spørreskjema. Dette gjelder både for alkohol og narkotika. Én feilkilde er for eksempel at ikke alle husker hva og hvor mye de har drukket av ulike drikkesorter. En annen feilkilde kan være at de som svarer av ulike grunner mer bevisst gir feilaktige opplysninger. Når det gjelder bruk av narkotika kan det for eksempel tenkes at noen kan være redd for å gi opplysninger om dette, selv om undersøkelsen foregår anonymt. Undersøkelsen gir i noen grad svar på om slike forhold kan ha gjort seg gjeldende. På spørsmål om elevene ville svart at de hadde brukt cannabis hvis det var tilfelle, svarte omkring 95 prosent at de ville svart ja, mens det ikke var flere enn fem prosent som sa at de sannsynligvis ikke ville oppgitt det. Det var noe færre som sa at de var sikre på at de ville oppgitt at de hadde brukt heroin hvis dette var

tilfelle.

Det kan også tenkes at noen gjerne vil “bløffe” og si at de har brukt ulike stoffer selv om det ikke er sant. For å få et bilde av i hvilken grad dette kan tenkes å være tilfelle blant elevene i 9. klasse, ble det blant de narkotiske stoffene tatt med et oppdiktet stoff kalt “relewin” for å se om noen likevel svarte at de hadde hørt om eller brukt dette. Det var ikke flere enn 0,4 prosent, alle gutter, som svarte at de noen gang hadde brukt dette stoffet. Det var imidlertid flere, 7,5 prosent, som mente at de hadde hørt om stoffet “relewin”.

Selv om vi således ikke kan være helt sikre på påliteligheten av svarene som blir gitt i slike undersøkelser, gir de likevel en relativt god pekepinn. Når vi skal gjøre sammenligninger kan vi derfor i stor grad regne med at de samme feilkilder gjør seg gjeldende for de grupper vi undersøker.

Sosiodemografiske data

Utover kjønn, fødselsmåned og -år ble elevene bedt om å svare på spørsmål om skoleprestasjoner og fritidsaktiviteter. Når det gjaldt elevenes bedømmelse av egne skoleprestasjoner svarte 45 prosent at de befant seg over gjennomsnittet, 42 prosent at de befant seg på gjennomsnittet, og 12 prosent under gjennomsnittet, hvis de skulle sammenligne seg med andre elever på sin alder. Tjue-ni prosent oppga at de ved siste karakter oppgjør hadde M eller bedre i gjennomsnittskarakter, 41 prosent oppga at de hadde M-/G+ og 30 prosent at de hadde G eller dårligere. Det var med andre ord flere elever som rapporterte at de befant seg over gjennomsnittet i skoleprestasjoner enn det som ut fra

skolekarakterene faktisk var tilfelle.

Fritidsaktiviteter

På spørsmål om fritidsaktiviteter oppga 61 prosent (79 prosent gutter og 42 prosent jenter) at de spilte dataspill minst en gang i måneden, 70 prosent (omtrent like mange gutter som jenter) at de trente eller drev med aktiv idrett én gang i uka eller oftere og halvparten (32 prosent gutter og 70 prosent jenter) at de leste bøker for fornøydelsens skyld. Omkring 60 prosent (53 prosent gutter og 67 prosent jenter) oppga at de var ute på kafé, diskotek, fest med venner én gang i uka eller oftere. Omkring halvparten sa at de så på fjernsyn tre timer eller mer i uka.

TOBAKK

Hvor mange røyker?

Det har vært en til dels dramatisk endring i synet på tobakksrøyking i de seinere år. Det er så godt som ingen diskusjon om de helsemessige skadene ved røyking. Det blir stadig færre steder både i det offentlige rom og på arbeidsplasser hvor det er lov å røyke. All oppmerksomheten rundt de negative konsekvensene av røyking har etter alt å dømme hatt betydning for den klare nedgangen vi har sett i andelen som røyker i den norske befolkning i de siste 20 år (Statens tobakkskaderåd 1994). De senere års undersøkelser om røykevaner i voksenbefolkningen viser også at røykere ikke er tilfeldig fordelt i befolkningen, men at andelen varierer med utdanning, klasse og livsstil mer generelt (Statens tobakkskaderåd 1994). Det er blant annet påvist at det først og fremst er menn med høy utdanning som ikke lenger røyker i samme grad som tidligere. En undersøkelse av skoleelever fra Oslo-området viste for eksempel at det var klart flere jenter enn gutter som røykte daglig (Pedersen og Lavik 1991). Dette er også noe som framkommer av SIFAs årlige undersøkelser om bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant ungdom (Skretting 1995).

Undersøkelsen blant 9. klassinger viser at omkring to tredjedeler har røykt tobakk noen gang (tabell 1). Det er ingen statistisk forskjell mellom jenter og gutter. Nesten halvparten av dem som oppga at de noen gang hadde røykt hadde imidlertid bare gjort dette noen få ganger. Til sammen var det en fjerdedel som hadde røykt mer enn 40 ganger.

Tabell 1. Andel i prosent blant gutter og jenter i 9. klasse som har erfaring med tobakksrøyking.

	Gutter	Jenter	Alle
Røykt noen gang	66	64	65
Røykt siste 30 dager	33	39	36
Røykt daglig siste 30 dager	18	19	19

N=3 912

Selv om tobakk anses for å være svært vanedannende er det grunn til å anta at mange unge prøver noen få sigaretter og lar det være med det. Dette har dels sammenheng med at ungdom av ulike grunner kan ha lyst til å prøve hvordan tobakk smaker uten at de dermed etablerer regelmessige røykevaner. Foruten helse- og miljømessige aspekter er tobakk som kjent også dyrt i Norge, slik at det vil være relativt kostbart for en 15-16 åring å røyke tobakk til daglig. I tillegg til spørsmål om hvor mange ganger 9. klassingene hadde røykt til sammen i sitt liv, ble det derfor også spurt om hvor ofte og hvor mange sigaretter per dag de hadde røykt i løpet av de siste 30 dagene. Noe over en tredjedel oppga at de hadde røykt i løpet av den siste måneden og det var en klart større andel blant jenter enn blant gutter. En snau femtedel oppga at de hadde røykt daglig i løpet av de siste 30 dagene. De fleste av dem som oppga at de røykte daglig sa at de røykte 1-10 sigaretter per dag, mens en mindre gruppe røykte mer enn 10 sigaretter per dag (tabell 2). Det var ingen forskjell mellom jenter og gutter når det gjaldt daglig røyking.

Sammenligner vi med SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelser finner vi at for årene 1993-95 samlet var det 16 prosent av 15-16

åringene som oppga at de røykte daglig (Skretting 1996). En undersøkelse om helsevaner blant norske skoleelever i 9. klasse som ble foretatt i 1993/94, viste et tilsvarende resultat (Wold og medarbeidere 1995). Andelen “daglig røykere” i den skoleundersøkelse vi presenterer her, var med andre ord litt større enn det som framkommer i andre undersøkelser i samme aldersgruppe. Dette kan muligens forklares ved at det i den undersøkelsen vi presenterer her, ble stilt spørsmål om hvorvidt elevene hadde røykt daglig i løpet av de siste 30 dager, mens det i de andre to undersøkelsene ble stilt spørsmål om hvorvidt elevene røykte daglig uten at det ble angitt et bestemt tidsrom. Det kan således tenkes at elevene i de to nevnte undersøkelser også hadde røykt daglig i løpet av de siste 30 dagene, uten at de dermed svarte at de røykte daglig. For en del unge vil det vel kanskje gå en tid der en røyker tobakk hver dag før man ser på seg selv som en daglig røyker.

Tabell 2. Antall sigaretter røykt per dag i løpet av de siste 30 dager blant gutter og jenter, prosent.

	0	<1	1-5	6-10	11-20	21+
Gutter	67	15	7	6	3	1
Jenter	61	20	9	7	3	0
Alle	64	17	8	7	3	1

N=3 912

Mange av 9. klassingene ser ut til å ha eksperimentert med tobakksrøyking da de var relativt unge. En snau femtedel hadde allerede røykt sin første sigarett da de var 11 år eller yngre og over halvparten hadde

røykt før de fylte 15 år (tabell 3). Det er en større andel gutter enn jenter blant dem som røyker før fylte 14 år, men etter fylte 15 år er det like mange jenter som gutter som oppgir at de har røykt. Ved å sammenligne tabell 1 og tabell 3 finner vi at det er noen flere som oppgir at de har røykt når de skal svare om de har røykt noen gang enn når de skal oppgi hvor gamle de var første gang de røykte en sigarett. Det kan være grunn til å tro at denne inkonsistensen skyldes at de som har svart at de ikke har røykt når de skal oppgi hvor gamle de var første gang, har røykt så lite at de ikke finner grunn til å oppgi alder og derfor svarer at de aldri har røykt på dette spørsmålet.

Tabell 3. Andel i prosent blant gutter og jenter som hadde røykt henholdsvis første gang og daglig ved ulik alder, kumulativt.

	-11 år	12	13	14	15	16
--	--------	----	----	----	----	----

Første sigarett

Gutter	23	34	45	56	64	64
Jenter	13	24	39	54	64	64
Alle	18	29	42	55	64	64

Daglig røyking

Gutter	2	4	9	17	23	24
Jenter	1	1	11	19	27	27
Alle	1	4	10	18	25	26

N=3 837

Det er naturlig nok få som blir daglig røykere så tidlig som i 11-12 års alderen. Flertallet av 9. klasse elevene som røyker daglig, ser ut til å ha etablert denne vanen i 14-15 års alderen. Som vi ser av tabellen er det 26 prosent som oppga at de har røykt daglig, mens bare 19 prosent oppga at de har gjort dette i løpet av de siste 30 dager. Det ser med andre ord ut til at noen av elevene som tidligere røykte daglig, røyker sjeldnere eller har sluttet.

Som nevnt er det påvist en sammenheng mellom røyking og ulike livsstils- og bakgrunnsvariabler. I undersøkelsen blant 9. klassinger finner vi at det er klart færre røykere (både røykt noen gang og røykt

siste 30 dager) blant dem som oppgir at de får gode skolekarakterer enn blant dem som har dårlige karakterer. Det er også flere røykere blant dem som sier at de ofte (minst en gang i uka) går ut på kafé, diskotek og fest sammen med venner enn blant dem som gjør dette mer sjelden. Det er videre klart færre som røyker blant dem som driver idrett en gang i uka eller oftere, enn blant dem som ikke regelmessig driver med sportslige aktiviteter.

Holdning til røyking

Selv om relativt mange 9. klassinger røyker innebærer ikke dette at tobakksrøyking generelt er godt likt blant 15-16 åringer. På spørsmål om hvorvidt elevene mislikte ulike typer atferd, svarte mer enn en fjerdedel at de misliker at folk røyker, selv om det bare er av og til. Omkring 60 prosent sier at de misliker at folk røyker 10 sigaretter eller mer per dag.

Elevene ble også bedt om å vurdere risiko for skader ved røyking. Fler-tallet mente det var liten eller ingen risiko forbundet med å røyke av og til, mens det bare var 10 prosent som sa at det samme var tilfellet hvis man røykte en pakke sigaretter eller mer per dag (tabell 4). Over halvparten var av den oppfatning at det var forbundet med stor risiko for skader å røyke en pakke sigaretter eller mer hver dag.

Tabell 4. Oppfatning av risiko for å pådra seg skader ved å røyke blant gutter og jenter, andel i prosent.

	Røyke sigaretter av og til			Røyke en pakke sigaretter eller mer pr dag		
	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle
Liten/ingen risiko	73	75	74	11	8	10
Moderat risiko	21	20	20	34	32	33
Stor risiko	4	3	3	53	58	56
Vet ikke	3	3	3	2	2	2

N=3 848

ALKOHOL

Norge har en relativt restriktiv alkoholpolitikk med en nedre aldersgrense på 18 år for kjøp av alkohol (øl og vin, 20 år for brennevin). Introduksjonen til alkohol skjer imidlertid for de aller fleste i de tidlige ungdomsårene, enten ved at de på ulike måter skaffer seg alkohol selv, eller får det servert hjemme.

Et utgangspunkt for å si noe om 9. klassingers forhold til alkohol er å se på hvor mange av dem som i det hele tatt har drukket alkohol i en eller annen form. I undersøkelsen ble elevene bedt om å svare på hvor mange ganger de hadde drukket henholdsvis til sammen gjennom livet, i løpet av de siste 12 månedene og i løpet av de siste 30 dagene. Det ble ikke sagt noe om mengde. Av tabell 5 framgår det at bort i mot 80 prosent av 9. klassingene hadde drukket alkohol noen gang. Dette er det samme som framkommer i den tidligere nevnte undersøkelsen blant 9. klassinger om helse og livsstil (Wold og medarbeidere 1995). SIFAs årlige ungdomsundersøkelser viser imidlertid et lavere tall (Skretting 1996). På landsbasis var det i 1995 undersøkelsen snaut 70 prosent blant 15-16 åringer som oppga at de hadde drukket alkohol noen gang. Forskjellen kan etter alt å dømme forklares ved at det i SIFAs årlige ungdomsundersøkelser blir spurt hvorvidt de unge har drukket et visst kvantum alkohol (en flaske øl, en desiliter vin eller en kvart desiliter brennevin), mens de to skoleundersøkelsene ikke sier noe om mengde i denne sammenheng.

Det var omkring 70 prosent som oppga at de hadde drukket i løpet av de siste 12 månedene, mens det var noe over 40 prosent som hadde drukket alkohol i løpet av de siste 30 dagene. Som nevnt vet vi imidlertid ikke hvorvidt det for enkelte kan dreie seg om bare en liten slurk av en

alkoholholdig drikk eller om det er snakk om et større kvantum for de drikkesituasjonene som tas med. Det er også 40 prosent blant 15-16 åringer i SIFAs årlige ungdomsundersøkelser som oppgir at de har drukket alkohol i løpet av de fire siste uker (SIFA 1995).

På spørsmål om venners alkoholbruk svarte 46 prosent at de tror at de fleste av vennene drikker alkohol.

Tabell 5. Antall ganger drukket alkohol blant gutter og jenter, andel i prosent

Antall ganger drukket							
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+
Noen gang							
Gutter	21	17	15	13	14	9	10
Jenter	20	16	17	14	15	10	7
Alle	21	16	16	14	15	10	8
Siste 12 mnd							
Gutter	30	22	15	14	11	6	3
Jenter	27	21	18	15	14	4	1
Alle	28	22	17	14	12	5	2
Siste 30 dager							
Gutter	59	26	11	3	1	0	0
Jenter	55	32	10	3	1	0	0
Alle	57	29	11	3	1	0	0
N=3 846							

N=3 846

En tredjedel oppga at de totalt sett hadde drukket alkohol 10 ganger eller mer, mens en femtedel hadde drukket 10 ganger eller mer i løpet av de siste 12 måneder. Videre oppga 15 prosent at de har drukket alkohol mer enn to ganger i løpet av de siste 30 dager. Det er ingen nevneverdig forskjell mellom gutter og jenter. Det var ingen sammenheng mellom det å drive idrett og å ha drukket alkohol i løpet av de siste 30 dager, mens det naturlig nok, var flere som hadde drukket alkohol i løpet av de siste 30 dager blant dem som vanligvis var ute på fest, diskotek, kafé sammen med venner minst en gang i uka. De som sa at de var flinke på skolen rapporterte i mindre grad om alkoholbruk siste 30 dager enn de som sa at de var mindre flinke på skolen.

Når det gjelder alkoholbruk siste 30 dager har vi også informasjon om hvilken type alkohol 9. klassingene oppga at de hadde drukket. Totalt sett finner vi at det var flest som hadde drukket brennevin (38 prosent), en tredjedel hadde drukket øl, mens en snau femtedel (17 prosent) hadde drukket vin. Det var heller ikke her noen nevneverdig forskjell mellom jenter og gutter. Det var for øvrig 25 prosent som oppga å ha drukket hjemmebrent i løpet av de siste 30 dager, mens det var ni prosent som hadde drukket hjemmelaget vin og tre prosent som hadde drukket hjemmelaget øl. Den landsomfattende ungdomsundersøkelsen fra SIFA viste i 1995 at det i aldersgruppen 15-16 år var 31 prosent som oppga at de hadde drukket øl i løpet av de siste fire uker, 15 prosent vin og 25 prosent brennevin (SIFA 1995). Også her ser vi at resultatene fra SIFAs ungdomsundersøkelse viser lavere andeler enn undersøkelsen blant 9. klassinger. Resultatene er imidlertid ikke helt sammenlignbare da de i de årlige ungdomsundersøkelsene blir spurt hvor vidt en har drukket mer enn et par slurker av de ulike drikkesorter, mens det i skoleundersøkelsen ikke blir definert noe minste kvantum.

Debûtalder

Fra gammelt av utgjorde konfirmasjonen et symbolsk skille mellom barn og voksenalder. I mange miljøer ble det således legitimt - i alle fall for gutter - å drikke alkohol i 14 års alderen. Selv om det vel ikke er den samme forbindelsen mellom konfirmasjon og alkohol i dag, er det likevel mye som tyder på at det er i denne alderen mange drikker alkohol for første gang (tabell 6). Det ser ut til at det er en større del av gutter enn jenter som har drukket alkoholholdige drikker før de har fylt 13 år. Jentene tar imidlertid igjen noe av det "forsømte" når de blir litt eldre. Dermed blir gjennomsnittsalder for første gangs bruk av de ulike alkoholsortene ikke nevneverdig forskjellig mellom gutter og jenter. Den gjennomsnittlige debûtalder er lavere for alle drikkesorter enn det som framkommer i SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelse i aldersgruppen 15-16 år i 1995 (SIFA 1995), noe som kan ha sammenheng med at det er en større andel 16-åringer med i denne undersøkelsen enn i skoleundersøkelsen. De 16-åringer som har drukket de ulike alkoholsorter for første gang etter at de fylte 16 år, bidrar således til at gjennomsnittlig debûtalder blir høyere i denne undersøkelsen.

Tabell 6. Alder for første gangs bruk av ulike alkoholsorter blant gutter og jenter, kumulativ andel i prosent.

	-11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år
Gutter						
Øl	12	22	35	52	65	65
Vin	8	16	28	43	56	57
Brennevin	3	7	17	36	58	58
Jenter						
Øl	4	11	25	45	60	60
Vin	3	8	20	39	57	58
Brennevin	1	4	13	35	56	58
Alle						
Øl	8	17	30	48	62	63
Vin	5	12	24	41	56	57
Brennevin	2	6	15	35	57	58

N=2 446

Gjennomsnittsalder for første gangs bruk av:

Øl	13,4 år
Vin	13,6 år
Brennevin	14,0 år

Hvor mye drikker 9. klassinger?

Vanligvis blir det med utgangspunkt i data fra slike spørreskjemaundersøkelser foretatt beregninger om hvor mye den befolkningsgruppe som inngår i undersøkelsen drikker i gjennomsnitt pr år. En viktig grunn

til at dette ikke er gjort i denne undersøkelsen er at de fleste unge i 15-16 års alderen er i hva vi kan kalle en startfase når det gjelder å etablere alkoholvaner. De metoder en vanligvis bruker for å beregne et forbruk på årsbasis vil derfor være forbundet med enda flere feilkilder enn dem vi vanligvis må ta i betraktning. Beregningen på hvor mye elevene drikker er derfor begrenset til siste drikkesituasjon og omfatter bare de elevene som har drukket alkohol.

Tabell 7. Beregnet gjennomsnittlig mengde alkohol ved siste drikkesituasjon blant gutter og jenter, målt i cl ren alkohol.

	Gutter	Jenter	Alle
Øl	4	3	3
Vin	1	1	1
Brennevin	7	5	6
Alkohol, totalt	12	9	10

N=2 246

Tabell 7 viser hvor mye de 9. klassinger som har drukket alkohol, drakk i gjennomsnitt ved siste drikkesituasjon. Guttene oppgir at de har drukket mer enn jentene, noe som stemmer overens med resultater fra andre undersøkelser (Skretting 1996). Ser vi på frekvensfordelingen finner vi at 36 prosent oppga at de totalt hadde drukket 5 cl eller mindre ved siste drikketilfelle, 21 prosent oppga at de hadde drukket 5-10 cl og 21 prosent 10-15 cl og 22 prosent at de hadde drukket mer enn 15 cl omregnet i ren alkohol.

Det kan virke overraskende at brennevin utgjør den største andelen drikket ved siste drikketilfelle, både blant gutter og jenter. Ut i fra aldersbestemmelsene burde det være vanskeligere for 15-16 åringer å få tak i brennevin enn øl og vin, mens det motsatte her kan synes å være tilfelle. En kan bare komme med spekulasjoner om hvordan elever i 9. klasse får tak i sprit. Det kan delvis være at de får noen voksne til å kjøpe for seg, delvis at de får tak i brennevin hjemme eller at spriten kommer fra det illegale markedet som hjemmebrent eller smuglersprit. En forklaring på at 9. klassingene drikker brennevin framfor øl og vin kan jo også være at det kan blandes med leskedrikker slik at det ikke smaker så "fremmed" som øl og vin. At brennevin utgjør en vesentlig andel av alkoholforbruket blant ungdom framgår også av SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelser. I årene 1993-95 samlet utgjorde øl 47 prosent av det gjennomsnittlige årlige alkoholforbruket blant ungdom i aldersgruppen 15-16 år, brennevin 43 prosent og vin 10 prosent (Skretting 1996).

At sprit utgjør den største andelen av alkoholen som er drikket ved siste drikkesituasjon, står imidlertid noe i kontrast til elevenes oppfatning av de ulike drikkesortenes tilgjengelighet. På spørsmål om hvor vanskelig de tror det vil være å få tak i de ulike typer alkohol hvis de ville ha det, svarte 91 prosent at det ville være lett å få tak i øl, 80 prosent at det ville være lett å få tak i vin og 73 prosent at det ville være lett å få tak i brennevin.

Hvor drikker 15-16 åringer?

I hvilke sammenhenger er det så elever i 9. klasse drikker alkohol? Elevene ble bedt om å oppgi på hvilke plasser de hadde vært sist de

drakk, og hvis de drakk på mer enn ett sted skulle alle stedene oppgis. Den største gruppen oppga at de drakk hjemme hos andre (tabell 8). I og med at foreldre og andre voksne stort sett må antas å være noe tilbakeholdne med å servere alkohol til 15-16 åringer og alkoholbestemmelsene tilsier at de heller ikke får servering på skjenkesteder, er det grunn til å anta at de fleste drikker sammen med jevnaldrende i situasjoner der det ikke er voksne omsorgspersoner til stede. Dette vil også kunne være tilfelle for en del av dem som oppgir at de siste gang drakk alkohol hjemme hos seg selv. I disse tilfellene kan det imidlertid også være snakk om situasjoner der foresatte byr sin 15-16 åring på alkohol i forbindelse med måltid eller lignende.

At så pass mange som 15 prosent drakk i “friluft” ved siste drikkeanledning (i park, på gata) må sees i sammenheng med de begrensninger som tross alt finnes i 15-16 åringers steder for å drikke alkohol og at ungdomsgrupper blant annet av den grunn samles utendørs for å drikke. Det er imidlertid en relativt stor gruppe som oppga at de siste gang drakk på diskotek. Det framgår imidlertid ikke hvorvidt det var snakk om et offentlig diskotek der de hadde fått kjøpt alkohol eller om det dreide seg om et mer eller mindre lukket arrangement (skolediskotek, ungdomsklubb o.l.) der det ble drukket “på si”. Trolig er det snakk om begge deler. Som ventet var det bare en liten gruppe som oppga at de hadde drukket på bar/pub/restaurant sist de drakk. Det kan ellers være verdt å merke seg at det ikke ser ut til å være noen nevneverdig forskjell mellom gutter og jenter når det gjelder hvor de drikker alkohol.

*Tabell 8. Svar på spørsmålet "Hvor var du sist du drakk alkohol?"
Prosent blant gutter og jenter.*

	Gutter	Jenter	Alle
Har aldri drukket	23	21	22
Hjemme	19	16	17
Hjemme hos andre	43	45	44
Ute på gata, stranda, i park, o.l.	17	14	15
På bar eller pub	3	4	3
På diskotek	11	12	11
På restaurant	2	1	2
Annet sted	0	0	0

N=2 747 (Hvis drukket på mer enn ett sted siste gang, skulle alle stedene oppgis)

Beruselse

Å drikke seg beruset eller "full" inngår som et viktig element i mange nordmenns alkoholbruk. Dette gjelder ikke minst for ungdom. Beruset og "full" representerer for de fleste ulike stadier av alkoholberuselse uten klare grenser. Hva som legges i begrepet å være "full" er derfor etter all sannsynlighet noe ulikt alt etter hvilke grupper det er snakk om. For noen ungdommer kan det tenkes at de oppfatter at de har vært "fulle" når de har kjent en liten antydning til beruselse, mens andre vil bruke betegnelsen "full" først når de har opplevd en kraftig beruselse. Det kan for eksempel tenkes at det er noe forskjell mellom gutter og

jenter på hvorvidt de oppfatter seg som “fulle” eller ikke når de har drukket. Det er derfor ikke entydig hvordan vi skal fortolke opplysningene 9. klassingene gir om hvorvidt de har vært fulle eller ikke. Når det er valgt å bruke begrepet “full” og ikke beruset har det først og fremst sammenheng med den engelske teksten i det internasjonale spørreskjemaet (been drunk), men det ligger også en antagelse om at det å være “full” er et mer vanlig begrep blant 15-16 åringer enn det å være beruset.

Noe over halvparten av 9. klassingene sa at de hadde vært “fulle” en eller flere ganger i sitt liv og noe over en fjerdedel mer enn fem ganger (tabell 9). Halvparten oppga å ha vært fulle i løpet av de siste 12 måneder og en snau tredjedel i løpet av de siste 30 dager. Det ser ikke ut til å være noen forskjell mellom gutter og jenter på hvor mange ganger de etter egen oppfatning har vært “fulle”.

I SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelse var det i årene 1993-95 omkring halvparten av 15-16 åringene som sa at de hadde drukket så mye at de hadde kjent seg tydelig beruset (SIFA 1995). Resultatet stemmer således overens med skoleundersøkelsen. Den tidligere nevnte undersøkelsen om helse og livsstil fra 1993/94 viste imidlertid et noe lavere tall. I denne var det 43 prosent av 9. klassingene som oppga at de hadde drukket så mye alkohol at de hadde kjent seg “skikkelig beruset” (Wold og medarbeidere 1995).

Som annen atferd er også alkoholbruk influert av hva andre gjør. På spørsmål om hvor mange av 9. klassingenes venner de trodde drakk seg beruset minst en gang i uka, var det 23 prosent som svarte at det gjaldt noen og åtte prosent som svarte at det gjaldt de fleste eller alle.

Tabell 9. Antall ganger vært "full" henholdsvis noen gang, i løpet av siste 12 måneder og i løpet av de siste 30 dager, andel i prosent blant gutter og jenter.

	0			1-5			6 +		
	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle
Noen gang	47	47	47	25	25	25	28	29	28
Siste 12 mnd	51	48	50	28	31	30	21	21	21
Siste 30 dager	71	68	70	27	30	28	2	2	2

N= 3 808

Som man kunne forvente oppgir de fleste som har vært "fulle" at dette skjedde første gang da de var i 14-15 års alderen (tabell 10). Det var imidlertid en andel på 12 prosent som oppgir at de var 13 år eller yngre første gang de drakk seg fulle. Heller ikke i denne sammenheng er det noen nevneverdig forskjell mellom gutter og jenter.

Tabell 10. Alder "full" første gang blant gutter og jenter, kumulativ andel i prosent

	-11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år
Gutter	2	4	13	31	52	53
Jenter	0	2	11	29	52	52
Alle	1	3	12	30	52	53

N=3 832

Opplevde problemer knyttet til alkohol

Som nevnt er beruselse etter alt å dømme en sentral grunn til at ungdom i Norge drikker alkohol. Beruselse øker sannsynligheten for skader og sosiale problemer relatert til alkohol. For ungdom vil det på den ene siden dreie seg om ulike typer ulykker, voldsepisoder og uønskede seksuelle situasjoner, samt at de fleste 15-16 åringer også vil kunne få problemer i forhold til foresatte og evt. skole hvis de drikker større mengder alkohol. Tabell 11 gir et bilde av i hvilken grad elever i 9. klasse drikker større mengder de gangene de drikker alkohol, mens tabell 12 forteller hvor stor andel som har opplevd ulike typer problemer i forbindelse med at de har drukket.

Tabell 11. Hvor ofte drukket fem eller flere drinker på en gang de siste 30 dager, prosentandel blant gutter og jenter.*

Antall ganger	Gutter	Jenter	Alle
Ingen	62	65	63
1	12	13	12
2	7	7	7
3-5	10	9	10
6-9	5	4	4
10+	4	2	3

N=3 792 * En drink er definert som en flaske øl, ett glass vin, et lite glass brennevin eller en utblandet drink

I løpet av de siste 30 dager var det noe over en tredjedel som ved en eller flere anledninger hadde drukket fem eller flere drinker på en gang. Bort i mot en femtedel hadde drukket et slikt kvantum tre ganger eller mer - det vil si omkring en gang eller mer hver uke. Det er noe større andel gutter enn jenter som har drukket fem drinker eller mer minst tre ganger siste 30 dager.

Ser vi så på de rapporterte problemer elever i 9. klasse hadde opplevd på grunn av at de har drukket alkohol, finner vi at det er en relativt stor andel som svarer at de har vært oppe i ulike typer vanskeligheter (tabell 12). Problemer som oftest forekommer ser ut til å være krangel eller at man har fått skade på klær og gjenstander (en fjerdedel). Nesten en femtedel, flere jenter enn gutter, sier at de har fått problemer i forhold til foreldre på grunn av at de har drukket alkohol og noe over en tiendedel, flere jenter enn gutter, har opplevd problemer i forhold til venner. Gutter har i større grad enn jenter vært i situasjoner der de har kjørt motorkjøretøy i beruset tilstand eller kommet i slagsmål på grunn av alkohol.

Som nevnt er det grunn til å tro at alkohol ofte er med i bildet i seksuelle situasjoner som en i ettertid skulle ønske ikke hadde funnet sted. Undersøkelsen viser at dette hadde vært tilfelle for 15 prosent av elevene i 9. klasse. Ti prosent oppgir at de hadde hatt samleie uten prevensjon i forbindelse med at de har drukket alkohol. Mens det var flere jenter enn gutter som oppga at de hadde kommet opp i uønskede seksuelle situasjoner på grunn av at de hadde drukket alkohol, var det like stor andel gutter som jenter som sa at de hadde hatt samleie uten prevensjon på grunn av at de hadde drukket.

Tabell 12. Prosentandel blant gutter og jenter som har kommet opp i ulike typer problemer på grunn av at de har drukket alkohol.

	Gutter	Jenter	Alle
Krangel	24	29	26
Skade på klær og gjenstander	25	27	26
Problemer i forhold til foreldre	16	20	18
Kommet opp i uønskete seksuelle situasjoner	12	17	15
Mistet penger eller verdisaker	13	15	14
Problemer i forhold til venner	9	18	13
Hatt samleie uten prevensjon	9	10	10
Slagsmål	12	7	9
Kjørt motorkjøretøy i beruset tilstand	11	5	8
Nedsatt yteevne på skole eller i arbeid	7	7	7
Fått problemer med politiet	6	5	6
Ulykke	3	4	4
Problemer i forhold til lærere	2	2	2
Blitt utsatt for ran eller tyveri	1	1	1

N=3 670

Grunner til ikke å drikke alkohol

Bruk av alkohol kan i mange tilfeller medføre problemer både for individ og samfunn. Selv om et stort flertall av befolkningen drikker alkohol og i hovedsak må antas å ha positive erfaringer i den forbindelse, er de fleste mer eller mindre bevisst alkoholens negative virkninger. Mange av dem som velger å la være å drikke alkohol vil derfor ha en begrunnelse for sin avholdenhet som kan være av prinsipiell, religiøs, kulturell, sosial eller helsemessig karakter. Mens andre vil si at de rett og slett ikke liker smaken eller at det ikke faller naturlig å drikke alkohol.

Av ulike grunner synes det som om motforestillingene mot å drikke alkohol (og røyke tobakk) er relativt sterke i barne- og tidlige ungdomsår (Fossey 1993) og at holdningene endrer seg etter hvert som man blir noe eldre. Mange ungdommer i 15-16 års alderen kan derfor sies å befinne seg ved et slags vendepunkt i sitt syn på alkohol. Selv om de i tidligere år har vært negativt innstilt til å drikke, står de nå i en situasjon der alkohol inngår som ett av flere symboler på at en ikke lenger er barn og de må i større grad enn tidligere aktivt velge hvorvidt de vil drikke eller ikke. Uavhengig av hvorvidt ungdom i denne alderen selv har begynt å drikke alkohol eller ikke, kan man derfor tenke seg at de fremdeles har oppfatninger av alkoholens mange negative sider. Dette kan belyses ved å se på hvordan 9. klassingene svarte da de ble bedt om å krysse av hvorvidt de var enige eller ikke i en rekke grunner til ikke å drikke alkohol som er listet opp i tabell 13.

De viktigste grunnene elevene oppga for ikke å drikke er at alkohol kan ha negative virkninger knyttet til helse, ulykker, vold og kriminalitet, at alkohol kan ha negativ innflytelse på familielivet, samt at den som

drikker kan bli fyllesjuk osv. (tabell 13). Det er mellom 80 og 90 prosent som oppgir denne type grunner for ikke å drikke og noen flere jenter enn gutter. Det er langt færre som for eksempel oppgir fare for å legge på seg (22 prosent), religiøse grunner (24 prosent), eller at foreldre misliker at en drikker (33 prosent). Det kan kanskje synes noe overraskende at halvparten sa seg enig i utsagnet at en ikke drakk alkohol av prinsipielle grunner all den tid 80 prosent av dem har oppgitt at de hadde drukket alkohol. Det er imidlertid noen færre (72 prosent) som har drukket alkohol noen gang, blant dem som sa seg enig i at det kan være prinsipielle grunner til ikke å drikke alkohol.

Svarene må etter alt å dømme tolkes som en blanding av egne og andres argumenter for ikke å drikke. De gjenspeiler elevenes oppfatning av i hvilken grad de ulike motivene ansees som "legitime" grunner for å la være å drikke mer generelt, uten at det nødvendigvis trenger å få konsekvenser for han eller henne personlig.

*Tabell 13. Forskjellige grunner en kan ha for ikke å drikke alkohol.
Prosent av gutter og jenter som sa seg enig i nedenforstående grunner.*

	Gutter	Jenter	Alle
Noen av virkningene av alkohol er forferdelige (fyllesyke osv)	86	92	90
Det er stor risiko for at alkohol fører til alvorlige ulykker	86	93	90
Alkohol er ikke godt for helsa	86	92	89
Det er stor risiko for at alkohol fører til kriminalitet og vold	79	87	83
Det er stor risiko for at drikking har dårlig innvirkning på familielivet	78	79	79
Alkohol er for dyrt	76	73	74
Folk som drikker oppfører seg dumt	62	69	66
Jeg drikker ikke av prinsipielle grunner	52	51	51
Alkohol har ødelagt livet for folk jeg kjenner godt	39	48	43
Vanskelig å slutte å drikke når man en gang har begynt	40	39	40
Alkohol smaker forferdelig	35	42	39
Foreldrene mine misliker sterkt folk som drikker	33	32	33
Jeg drikker ikke av religiøse grunner	23	25	24
Du kan bli tjukk av å drikke alkohol	21	23	22

N=3 880

Hva skjer når en drikker?

De fleste har formeninger om alkoholens virkninger uavhengig av om de selv drikker alkohol eller ikke. Hva folk vet, mener eller tror om hvordan alkoholen innvirker på for eksempel egen helse og atferd er etter alt å dømme delvis basert på mer eller mindre pålitelig kunnskap og erfaring, delvis på en eller annen form for tro eller oppfatning. Dette gjelder kanskje spesielt for barn, men også for unge og voksne.

Hvilke forestillinger kan så 15-16 åringer tenkes å ha om hva som vil kunne skje med dem hvis de drikker alkohol? I spørreskjemaet ble det listet opp en del vanlige virkninger av alkohol og elevene ble bedt om å angi hvor sannsynlig de trodde det ville være at noe av det som ble nevnt ville skje med dem hvis de drakk alkohol.

Tabell 14. "Hvor sannsynlig tror du det vil være at de ting vi nevner her vil skje med deg hvis du drakk alkohol?" Andel i prosent blant gutter og jenter som svarte "svært sannsynlig" eller "sannsynlig".

	Gutter	Jenter	Alle
"Positive" virkninger			
Vil få det gøy	71	72	71
Vil føle meg glad	64	68	65
Vil være mer vennlig og åpen	47	53	50
Vil føle meg mer avslappet	48	46	47
Vil glemme problemene mine	43	44	43
"Negative" virkninger			
Vil få bakrus	55	53	54
Vil bli dårlig	44	46	45
Vil komme til å gjøre noe jeg vil angre	41	45	43
Vil få problemer med helsa	24	20	22
Vil komme i trøbbel med politiet	16	9	12
Vil ikke greie å slutte å drikke	13	10	11

N= 3 882

Tabell 14 viser andelen i prosent som svarte at de "svært sannsynlig" eller "sannsynlig" ville oppleve den nevnte virkningen. I tabellen er ut-sagnene delt inn i hva vi kan kalle positive og negative følger av å drikke alkohol. Blant de antatt positive følger var det flest som mente de

ville få det gøy (71 prosent) og føle seg glad (65 prosent), mens utsagnet om at man ville glemme sine problemer fikk lavest oppslutning (43 prosent). Noen flere jenter enn gutter mente det er sannsynlig at de vil føle seg mer glade og at de ville være mer åpne og vennlige hvis de drikker alkohol.

Av de antatt negative følgene var det flest som mente de ville få bakrus (54 prosent) og bli dårlige (45 prosent), mens det var færrest som mente at de ikke ville klare å slutte og drikke (11 prosent) eller komme opp i trøbbel med politiet (12 prosent). Stort sett var det liten forskjell mellom gutter og jenter. Flere gutter enn jenter mente imidlertid det var sannsynlig at de ville få problemer med politiet eller problemer med helsa hvis de drakk.

Det kan med andre ord se ut til at en viktig grunn for 15-16 åringer til å drikke alkohol er en forventning om å ha det morsomt og være glad. At mer enn halvparten mener de vil oppleve bakrus hvis de drikker, kan vel i noen grad ha sammenheng med det mange vil kalle en stereotyp oppfatning av rusens sentrale plass når man drikker alkohol i tillegg til erfaring de selv måtte ha.

Tabell 15. Oppfatning av risiko for å pådra seg skader ved å drikke alkohol blant gutter og jenter, andel i prosent.

	1-2 drinker nesten hver dag			4-5 drinker nesten hver dag			5 drinker eller mer en til to ganger hver helg		
	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle
Ingen/liten risiko	26	12	19	5	2	3	26	23	24
Moderat risiko	43	43	43	21	13	17	41	42	42
Stor risiko	28	41	34	71	83	77	29	28	29
Vet ikke	3	4	4	3	2	3	4	7	6

N=3 842

Elevene ble også bedt om å vurdere risiko for at folk blir skadet fysisk eller på annen måte ved ulik drikkefrekvens. En femtedel anga at det var liten eller ingen risiko for skade forbundet med å drikke en til to drinker hver dag (tabell 15). Noe over 40 prosent anga at et slikt drikkemønster var forbundet med moderat skade, mens en tredjedel mente at det var forbundet med risiko for stor skade. Ved en drikkefrekvens på 4-5 drinker hver dag var det tre fjerdedeler som mente det var risiko for stor fysisk skade. Det var flere jenter enn gutter som mente det var stor skade forbundet med å drikke alkohol daglig, enten det dreide seg om 1-2 eller 4-5 drinker hver dag.

Når det gjaldt et drikkemønster som mer ligner på det "klassisk" nordiske - 5 drinker eller mer en til to ganger hver helg - vurderte en fjerdedel at det var ingen eller liten skade forbundet med dette, 40 prosent at det var forbundet med risiko for moderat skade og 30 prosent at det var forbundet med stor skade. I dette tilfelle var det ingen forskjell mellom gutter og jenter.

Framtidig alkoholbruk

At en 15-16 åring har drukket alkohol noen gang trenger ikke nødvendigvis bety at alkohol etableres som en regelmessig vane. Selv om det som tidligere nevnt var omkring 80 prosent som oppga at de hadde drukket alkohol noen gang, var det mindre enn halvparten av elevene i 9. klasse som oppga at de hadde drukket alkohol i løpet av de siste 30 dager. Hva tenker så ungdom i 9. klasse om sitt forhold til alkohol i framtida? Tror de at de vil komme til å drikke alkohol eller at de vil være avholdende? Som det framgår av tabell 16 var det to tredjedeler som svarte at de tror de vil komme til å drikke når de kommer i 25 årsalderen. Noe over en tiendedel svarte at de ikke tror de vil komme til å drikke. Dette kan være 15-16 åringer som langt på veg har bestemt seg for å være avholdende til alkohol. En snau fjerdedel svarte at de er usikre og representerer sannsynligvis en gruppe som etter alt å dømme vil komme til å ha et beskjedent forbruk av alkohol. Det var ikke noen særlig forskjell mellom gutter og jenter i dette spørsmålet. Omkring en fjerdedel av dem som ennå ikke hadde drukket alkohol oppga at de trodde de kom til å gjøre dette når de var 25 år gamle.

Tabell 16. Svar på spørsmålet: "Tror du at du kommer til å drikke alkohol når du er i 25 års-alderen?" blant gutter og jenter. Prosent.

	Gutter	Jenter	Alle
Nei	13	11	12
Ja	66	63	65
Vet ikke	21	26	23

N=3 926

NARKOTIKA

Cannabis

De årlige undersøkelsene om bruk av rusmidler og tobakk blant ungdom viser at cannabis (hasj eller marihuana) er det mest utbredte av de illegale narkotiske stoffene (Skretting 1996). På landsbasis har det i de senere år vært omkring ni prosent av ungdom i alderen 15-20 år som sier at de **noen gang** har brukt cannabis. I 1995-undersøkelsen var det 5,3 prosent i aldersgruppen 15-16 år som oppga at de hadde brukt hasj eller marihuana noen gang.

I den landsomfattende skoleundersøkelsen blant 9. klassinger oppga så godt som alle (95 prosent) at de hadde hørt om hasj eller marihuana. Videre var det 5,9 prosent som oppga at de hadde brukt cannabis **noen gang**, 4,7 prosent hadde brukt cannabis i løpet av de siste 12 måneder og 2,7 prosent i løpet av de siste 30 dager (tabell 17). Det var en noe høyere andel blant gutter enn blant jenter. At en 15-16 åring har brukt cannabis en gang eller to innebærer ikke nødvendigvis at de fortsetter å bruke dette stoffet. Som det framgår av tabell 17 hadde 3,3 prosent bare brukt cannabis et par ganger, mens det ikke var flere enn 2,6 prosent som hadde brukt stoffet tre ganger eller flere. Det kan i denne forbindelse også nevnes at det var fire prosent som oppga at de hadde venner som røykte cannabis.

Selv om de fleste undersøkelser tilsier at flertallet som prøver hasj ikke blir regelmessige brukere, er det imidlertid vanskelig å si sikkert hvor mange av elevene i 9. klasse som vil komme til å bruke cannabis regelmessig, da flesteparten som hadde brukt cannabis oppga at de

gjorde dette første gang da de var 15 år. Flertallet av dem som inngår i undersøkelsen hadde som tidligere nevnt ennå ikke fylt 16 år.

Tabell 17. Antall ganger brukt cannabis. Andel i prosent blant gutter og jenter.

	Antall ganger				
	0	1-2	3-5	6-9	10+
Noen gang					
Gutter	93,3	3,4	0,9	0,9	1,6
Jenter	94,9	3,2	0,6	0,2	1,1
Alle	94,1	3,3	0,8	0,6	1,2
Siste 12 måneder					
Gutter	94,1	2,8	1,1	0,9	1,0
Jenter	96,5	2,1	0,6	0,2	0,7
Alle	95,3	2,4	0,8	0,6	0,9
Siste 30 dager					
Gutter	96,4	2,4	0,5	0,4	0,3
Jenter	98,3	1,1	0,2	0,3	0,2
Alle	97,3	1,8	0,4	0,4	0,2

N=3 906

Det å ha brukt cannabis ser ut til å henge noe sammen med fritidsbruk og “skoleflinkhet”. Det var således flere som hadde brukt cannabis blant

dem som ikke var aktive i noen form for idrett enn blant dem som drev noe idrett. Det var også en større andel som hadde brukt cannabis blant dem som var ofte ute på fest o.l. med venner, enn dem som sjelden eller aldri var det. Likeledes var det en klart større andel som hadde brukt cannabis blant dem som oppga at de var dårlige på skolen enn blant dem som var flinke.

Tilgjengelighet

Cannabis er som sagt det mest utbredte av de illegale rusmidlene i Norge og de fleste unge får informasjon om cannabis og andre narkotiske stoffer gjennom stadige oppslag i ulike media og i undervisning på skolen. Et bilde som ofte framkommer er at man kan finne hasj i de fleste ungdomsmiljøer, mens undersøkelser viser at det først og fremst er et fenomen vi finner i byer (Skretting 1996).

Hvordan bedømmer så elever i 9. klasse mulighetene til å få tak i cannabis hvis de ville ha det? Undersøkelsen viser at det var 25 prosent som oppga at det var nokså lett eller svært lett å få tak i cannabis hvis de ville ha det. Det var ingen forskjell mellom gutter og jenter. I SIFAs ungdomsundersøkelser blir det stilt spørsmål om hvor vidt de unge mener at de kan skaffe seg cannabis i løpet av 2-3 dager hvis de skulle ønske å få tak i det. I 1995 var det 47 prosent i aldersgruppen 15-16 år som mente at de kunne klare dette (SIFA 1995). Da spørsmålstillingen er noe forskjellig er ikke resultatene direkte sammenlignbare. Det kan imidlertid være grunn til å tro at flere ville kunne klare å skaffe cannabis i løpet av 2-3 dager hvis de ønsket å få tak i det, enn de som mener det er lett.

Holdning til cannabis

Selv om en fjerdedel mener at de lett kunne få tak i cannabis er det lite som tyder på at det store flertallet av elever i 9. klasse har et liberalt forhold til bruk av dette stoffet. Som det framgår av tabell 18 sier for eksempel omkring 90 prosent at de misliker at folk bruker cannabis. Det gjelder både eksperimentering og mer regelmessig bruk. Det ser ut til at jenter er noe mer restriktive i sitt syn enn det gutter er.

Tabell 18. Andel i prosent blant gutter og jenter som sier at de "misliker" eller "misliker sterkt" at folk bruker cannabis på følgende måter:

	Gutter	Jenter	Alle
Prøver cannabis en eller to ganger	82	86	84
Røyker cannabis av og til	86	91	88
Røyker cannabis regelmessig	90	96	93

N=3 863

På samme måte som ved røyking og bruk av alkohol ble 9. klassingene spurt om å vurdere risiko for skade ved ulike bruksmønstre for cannabis. Naturlig nok mente de fleste at risikoen for skader øker jo oftere folk røyker cannabis. Det var således noe over en tredjedel som sa at de antar det er stor risiko for skader hvis folk prøver cannabis en gang eller to, halvparten mente risikoen for skade var stor hvis folk røyker cannabis av og til, mens omkring 90 prosent mente at risikoen for skader var stor ved regelmessig bruk av cannabis (tabell 19). Også når det gjelder

vurdering av risiko for skader, ser det ut til at jenter er mer skeptiske til bruk av cannabis enn gutter. At ungdom i denne aldersgruppen har et restriktivt syn på cannabis framgår også av SIFAs ungdomsundersøkelser. I 1995 var det f.eks. fire prosent blant 15-16 åringer på landsbasis som sa seg uenig i at cannabis burde kunne selges fritt her i landet (SIFA 1995).

Tabell 18. Antatt risiko for at folk pådrar seg skader ved å røyke cannabis på følgende måter. Andel i prosent blant gutter og jenter.

	Prøve cannabis en gang eller to			Røyke cannabis av og til			Røyke cannabis regelmessig		
	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle
Ingen/liten risiko	31	32	32	12	10	11	3	1	2
Moderat risiko	24	30	27	30	38	34	8	7	8
Stor risiko	39	32	36	53	46	49	85	89	87
Vet ikke	5	7	6	53	6	5	5	3	4

N=3 854

Andre narkotiske stoffer

Undersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom viser at generelt sett er bruk av de såkalte "harde" stoffer som heroin, amfetamin o.l. minimal blant ungdom (Skretting 1996). Dette er et inntrykk som også framkommer av undersøkelsen blant 9. klassinger. Det var ikke flere enn 2,7 prosent som noen gang hadde brukt et annet illegalt stoff enn cannabis og nesten halvdel av disse hadde begrenset bruken av slike stoffer til et par ganger. Prosentandelen som sa at de noen gang har brukt de ulike stoffene framgår

av tabell 20. Omkring en prosent oppga at de har venner som bruker slike stoffer. Undersøkelsen gir ikke grunnlag for å si at bruken av ecstasy er utbredt blant 15-16 åringer slik det er framkommet i aviser og fjernsyn den siste tida. Det var ikke mer enn to prosent som noen gang hadde brukt ecstasy og mer enn halvparten av disse ikke mer enn et par ganger.

Som nevnt innledningsvis inneholdt undersøkelsen også et spørsmål om det oppdiktede stoffet "relewin" og det var 0,4 prosent som svarte at de noen gang hadde brukt dette stoffet. I lys av dette kan det på den ene siden tenkes at noen av elevene også har "skrytt" på seg bruk av andre narkotiske stoffer. På den andre siden kan det også tenkes at noen som faktisk har brukt et av de nevnte narkotiske stoffene ikke har ønsket å oppgi dette.

Selv om bruken av narkotiske stoffer er svært begrenset, er det mye oppmerksomhet om narkotika, og det ser ut til at de fleste 15-16 åringer har hørt om de ulike stoffene. Eksempelvis var det over 90 prosent som oppga at de hadde hørt om amfetamin, heroin og kokain, mens 78 prosent hadde hørt om LSD og 67 prosent om ecstasy. På tross av at de fleste har hørt om de ulike stoffene var det imidlertid bare omkring 10 prosent som oppga at de tror at de relativt lett kan få tak i dem hvis de skulle ønske det.

Det faktum at omkring 90 prosent sa at de misliker at folk bruker ulike sterke stoffer selv om det ikke brukes mer enn en gang eller to, indikerer etter all sannsynlighet at elever i 9. klasse har et restriktivt syn på bruk av narkotiske stoffer. Dette bekreftes også av at omkring 40 prosent antar at det er stor risiko forbundet med å prøve ulike harde stoffer selv om det bare er et par ganger, mens omkring 90 prosent antar at det er

stor risiko forbundet med å bruke de ulike stoffene mer regelmessig.

Tabell 20. Andel i prosent som noen gang har brukt ulike narkotiske stoffer

Amfetamin	1,1
Heroin	1,2
LSD	0,9
Kokain	0,9
Ecstasy	2,0
Tatt stoff med sprøyte	0,9

N=3 858

Piller

Også psykofarmaka kan brukes for å oppnå beruselse. Det ser imidlertid ikke ut til at slik bruk er utbredt blant elever i 9. klasse. Totalt sett var det 2,7 prosent som oppga at de noen gang har brukt piller uten at det var foreskrevet fra lege, men bare én prosent hadde gjort det mer enn et par ganger. Litt over én prosent oppga at de hadde venner som bruker piller uten resept fra lege. Mer enn halvparten rapporterte imidlertid at de hadde hørt om slike piller og 21 prosent at de lett kan få tak i piller hvis de skulle ønske å bruke dem. Da slike legemidler er tilgjengelige i relativt mange norske hjem, er det grunn til å tro at dette er bakgrunnen for at så pass mange mener de kan få tak i piller hvis de måtte ønske det.

Sniffing av løsemidler

Sniffing av løsemidler blir ofte sett i sammenheng med bruk av narkotiske stoffer selv om slik bruk ikke er straffbar og dermed heller ikke underlagt narkotikaloggivningen. Sniffing forekommer nå og da i en del ungdomsmiljøer. Dette henger til dels sammen med at løsemidler er lett å skaffe til veie, 60 prosent av elevene sa således at det var lett å få tak i løsemidler. Utover en relativt liten, men hardt belastet gruppe, er det imidlertid lite som tyder på at sniffing er noe stort problem i Norge. I SIFAs ungdomsundersøkelser var det i årene 1993-95 seks prosent i aldersgruppen 15-16 år som oppga at de hadde sniffet noen gang. To prosent oppga at de hadde sniffet i løpet av det siste halve året (Skretting 1996).

Blant 9. klassingene var det til sammen 7,3 prosent som oppga at de hadde sniffet noen gang, de fleste hadde bare gjort det et par ganger og for de fleste lå det noe tilbake i tid (tabell 21). Flertallet av dem som hadde sniffet oppga at de var 14 år eller yngre da de hadde sniffet første gang. Det var 2,5 prosent som oppga at de hadde venner som sniffet.

Det store flertallet sa også at de misliker at folk sniffer, selv om det bare dreier seg om et par ganger. Det var også et stort flertall som mente at det er stor risiko forbundet med å sniffe regelmessig.

Tabell 21. Prosentandel blant gutter og jenter som har sniffet løsemidler

Antall ganger	0	1-2	3-5	6-9	10+
---------------	---	-----	-----	-----	-----

Til sammen

Gutter	92,8	4,5	0,7	0,7	1,2
Jenter	92,6	5,2	1,1	0,3	0,8
Alle	92,7	4,8	0,9	0,5	1,1

Siste 12 måneder

Gutter	95,8	2,1	0,8	0,6	0,6
Jenter	96,6	2,4	0,4	0,4	0,3
Alle	96,2	2,2	0,6	0,5	0,4

Siste 30 dager

Gutter	98,2	1,0	0,3	0,2	0,3
Jenter	99,2	0,5	0,3	0,0	0,0
Alle	98,7	0,8	0,3	0,1	0,1

N=3 885

Anabole steroider

Det har i de senere år vært en del spekulasjoner knyttet til bruk av anabole steroider blant ungdom i forbindelse med helsestudio o.l. Det ser imidlertid ikke ut til at dette er noe utbredt problem blant 15-16 åringer. Mindre enn to prosent oppga at de hadde brukt anabole steroider, og det var en større andel blant gutter enn blant jenter. Det var likeledes mindre enn to prosent som oppga at de hadde venner som

brukte slike midler. Det var imidlertid 16 prosent som sa at det var lett å få tak i anabole steroider hvis de skulle ønske det.

SAMMENDRAG

Omkring to tredjedeler av elevene i 9. klasse oppga at de noen gang har røykt tobakk, en tredjedel hadde røykt i løpet av de siste 30 dager, en femtedel hadde gjort dette daglig. En andel på fire prosent hadde røykt mer enn 10 sigaretter daglig den siste måneden. Totalt var det mer enn halvparten som oppga at de var 14 år eller yngre første gang de røykte.

Fire femtedeler av elevene oppga at de noen gang hadde drukket alkohol, omkring 70 prosent hadde drukket i løpet av de siste 12 måneder og 43 prosent i løpet av de siste 30 dagene. Blant dem som hadde drukket alkohol var gjennomsnittlig debûtalder 13,4 år for øl, 13,6 år for vin og 14,0 år for brennevin. I gjennomsnitt anslo de 15-16 åringene som hadde drukket alkohol, at de hadde drukket en alkoholmengde tilsvarende 10 cl ren alkohol sist de drakk. Bortimot en femtedel oppga at de hadde drukket fem drinker - tre ganger eller mer i løpet av de siste 30 dager. Omkring halvparten oppga at de hadde vært beruset noen gang, og 30 prosent i løpet av de siste 30 dager. Tretti prosent hadde vært beruset første gang da de var 14 år eller yngre.

En andel på 5,9 prosent oppga at de hadde brukt cannabis noen gang, 4,7 prosent hadde brukt dette stoffet i løpet av de siste 12 måneder og 2,7 prosent i løpet av de siste 30 dager. Omkring én prosent svarte at de noen gang hadde brukt "harde" stoffer som heroin, amfetamin. To prosent hadde brukt ecstasy og 7,3 prosent oppga at de hadde sniffet noen gang.

REFERANSER

Fossey, Emma. Young Children and Alcohol: A Theory of Attitude Development. *Alcohol & Alcoholism* 28. 1993.

Pedersen, Willy og Lavik, Nils Johan. Role modelling and cigarette smoking: vulnerable working class girls? *Scandinavian Journal of Social Medicine*. 1992

SIFA. Resultater fra ungdomsundersøkelsen 1995.

Skretting, Astrid. Ungdom og rusmidler. Rusmiddeldirektoratet 1996

Statens tobakkskaderåd. Opp i røyk? Om tobakksforbruk i Norge gjennom 20 år, 1973-93. 1994.

Wold, Bente, Aasen, Harald, Aarø, Leif Edvard og Samdal Oddrun. Helse og livsstil blant barn og unge i Norge. Resultater fra en landsomfattende spørreskjema-undersøkelse blant skoleelver. En WHO-undersøkelse i flere land. Hemil-Rapport nr. 14 - 1995. Universitetet i Bergen.

SIFA rapport

Følgende rapporter er tidligere utkommet i denne serien:

Rapportene kan bestilles fra instituttet.

1/88	Krogh, Per: <i>Pasienter i A-klinikker og kursteder</i> . 218 s., Oslo 1988.
1/89	Skretting, Astrid og Ole-Jørgen Skog: <i>Arresterte sprøytemisbrukere</i> . 113 s., Oslo 1989.
2/89	Hauge, Ragnar og Olav Irgens-Jensen: <i>Bruk av narkotika i Norge</i> . 38 s., Oslo 1989.
1/90	Skog, Ole-Jørgen: <i>Utviklingen av intravenøst narkotikamisbruk i Norge. Anslag for insidens og prevalens</i> . 66 s., Oslo 1990.
2/90	Nordlund, Sturla: <i>Drikkevaner og restaurantbruk i Trondheim</i> . 151 s., Oslo 1990.
3/90	Skog, Ole-Jørgen: <i>Prognose for aids-epidemien blant sprøytemisbrukere 1990 - 1999</i> . 26 s., Oslo 1990.
1/91	Skog, Ole-Jørgen: <i>Selvbetjeningssalg av sterkøl i svenske systembolagbutikker</i> . 26 s., Oslo 1991.
1/92	Hauge, Ragnar og Jens J. Guslund: <i>Straffutmålingen i promillesaker. En undersøkelse av hvordan endringene i promillelovgivningen i 1988 har påvirket domstolenes straffutmålingspraksis</i> . 104 s., Oslo 1992.
2/92	Irgens-Jensen, Olav: <i>Bruk av alkohol og narkotika blant tilsatte i Forsvaret. Resultater av en spørre-skjemaundersøkelse høsten 1991</i> . 40 s., Oslo 1992.
3/92	Nordlund, Sturla: <i>Metoder og metodeproblemer ved estimering av alkoholforbruk</i> . 117 s., Oslo 1992.

- 1/93 Arner, Oddvar: *Hva er alkoholmisbruk? En undersøkelse av nordmenns holdninger til spørsmål omkring alkoholmisbruk og alkoholisme*. 48 s., Oslo 1993.
- 2/93 Skretting, Astrid, Randi Ervik og Kjell Erik Øye: *Aids-informasjonsbussen i Oslo. En intervju-undersøkelse av brukere*. 59 s., Oslo 1993.
- 3/93 Saglie, Jo og Sturla Nordlund: *Alkoholpolitikken og opinionen*. 56 s., Oslo 1993.
- 4/93 Skog, Ole-Jørgen, Øyvind Horverak, Sturla Nordlund og Thor Norström: *Vurdering av konsekvenser av ulike endringer i omsetningsform og priser for alkohol i Norge*. 61 s., Oslo 1993.
- 5/93 Rossow, Ingeborg: *Trends and variations in suicide in Norway. A description and short bibliography*. 28 s., Oslo 1993.
- 1/94 Saglie, Jo: *Norske drikkekulturer: Geografi, sosial bakgrunn, livsstil og tilgjengelighet*. 85 s., Oslo 1994.
- 2/94 Hauge, Ragnar og Amundsen, Arvid: *Virkninger av økt tilgjengelighet på alkohol. En undersøkelse av virkningene av åpning av vinmonopolutsalg i Sogn og Fjordane*. 103 s., Oslo 1994.
- 3/94 Aas, Henrik: *Aksjon mot ulovlig spritomsetning: Data fra evalueringens forundersøkelse*. 100 s., Oslo 1994.
- 4/94 Bretteville-Jensen, Anne Line: *Narkotikadødsfall i Norge. En analyse av utviklingen fra 1976-1993*. 69 s., Oslo 1994.
- 5/94 Rossow, Ingeborg og Amundsen, Arvid: *The Norwegian Conscript Study. A description of data collection, linkage of registers and establishment of data files*. 32 s., Oslo 1994.
- 1/95 Amundsen, Arvid, Sturla Nordlund og Per Halvor Vale: *Alkohol og narkotika i Oslo*. 27 s., Oslo 1995.

- 2/95 Rossow, Ingeborg og Træen, Bente: *På kafe i Norge. Om kafebruk, alkoholbruk og livsstil*. 59 s., Oslo 1995.
- 3/95 Arner, Oddvar, Grethe Lauritzen, Helge Waal og Arvid Amundsen: *Forprosjekt til en nasjonal studie av stoffmisbrukere i behandling. En undersøkelse ved 14 behandlingstiltak for Oslo*. 194 s., Oslo 1995.

ISBN 82-7171-196-2

**Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
Oslo 1996**

◀ *Falch* Hurtigtrykk, Oslo